

ГОДИШНИК НА ДУХОВНАТА АКАДЕМИЯ
“СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ”, СОФИЯ, ТОМ V (XXXI), 6, 1955-1956

ДВАНАДЕСЕТТЕ ПРОРОЦИ

Пророк Михей

от
проф. ИВАН С. МАРКОВСКИ

СИНОДАЛНО ИЗДАТЕЛСТВО
СОФИЯ - 1956

ДВАНАДЕСЕТТЕ ПРОРОЦИ

Пророк Михей¹

1. Личността на пророка

Преди да дам кратка характеристика за личността на пророка, ще отстраня една грешка, в която са изпадали дори някои църковни писатели, като са смесвали двамата пророци, носящи едно и също име - Михей. Има и друг пророк Михей, неписател, син Иемлиев, живял във времето на израилския цар Ахав и на юдейския Йосафат, през IX в. За него се говори в 3 Цар. 22:8 и нат. Той, противно на 400-те лъжепророци, които всякога говорели за угода на царя, пророкувал не добро за царя, а само зло, затова Ахав го ненавиждал. Когато двамата царе заповядали да го повикат, за да го запитат, какъв ще бъде изходът от войната срещу сирийци в Рамот Галаадски, Михей бен Имла изобличил лъжливите пророци за техните неверни предсказания и изрекъл лош край за цар Ахава от тази война. Един от лъжепророците, на име Седекия, го ударил по бузата за това му предсказание, а царят заповядал да го затворят в тъмница и да го хранят оскъдно с хляб и вода (22:27). Неговото пророчество обаче се сбъднало. За по-нататъшната съдба на Михей Иемлиевия син, нищо не се знае. Той не е оставил никакъв писмен документ, затова се числи към пророците неписатели и е различен от Михея Мораститеца, от когото имаме книга под същото название - предмет на настоящото изследване.

За личността на прор. Михей имаме твърде оскъдни сведения както в самата книга, тъй и във от нея, дори не се споменава и името на баща му. В уводния 1-ви стих се казва само, че той е Мораститец (хаморащи), а в 1:14 се дава по-точно определение, като тая местност се нарича Морешет-Гет (морешет гат), т. е. принадлежаща наблизо до града Гат. Той е филистимски град, родно място на Голиат (1 Цар. 17:4), и следователно Морешет е било провинциално село на югозапад от Йерусалим, между Газа и Хеврон. Михей, значи, е бил селски син, от народа; това се вижда и от картините, образите и сравненията, които дава в своята книга.

Михей, както Амос, принадлежи към селячеството и споделял със своя предшественик, прор. Амос, възмущението на селяните срещу

---

¹ На еврейски стои миха (в 70-те Micai, aV, Vulg. Mivhaes); тази дума е съкратена от еврейската михайа или михайаху, михайеху, и значи кой е като Яхве, както и името Михаел (Михаил).

разрушителната дейност на богатите в градовете. Алчните и властни, големци заграбвали къщите и нивите на бедните, отнемали майките на децата и ги предавали в робство. Изобщо пророк Михей бичува безнравствените деяния, където и да се намират те. Той е чужд на практиката, усвоена от лъжепророците, да се заглушава истинският глас Божий заради лични интереси и от светски съображения. От неговата книга ясно се вижда, че той е проповядвал във време на тежко бедствено положение, особено за широките маси, и при големи опасности от външни врагове. Обаче малцина са гледали на злото право в очите, и то се ширило във всички области. Основателно Михей отправя следния упрек: „Главатарите му съдят за подаръци, свещениците му учат заплата, пророците му предсказват за пари, а пък се осланят на Господа, думайки: „Нали Господ е помежду ни? Беда не ще ни постигне!“ (3:11). Той е ту строг предсказвач за предстоящи наказания, ту пък е нежен и натъжен заради страданията, на които е подхвърлен неговият народ. Михей е убеден, че за основното превъзпитание на Юдея ще бъдат пожертвани и Йерусалим и храмът, те не ще бъдат пощадени от развихрилите се бури, когато чуждият враг ще нахълта в страната. Тогава „Сион ще бъде разоран като нива и Йерусалим ще стане купище развалини, и планината на тоя Дом ще бъде гориста могила“ (3:12). Изглежда, че тая заплаха Михей е изрекъл с такъв енергичен тон, щото тя дълбоко се е вря- й зала в душата на слушателите му и на следващите поколения. След около един век по-късно същите тия думи се цитират от прор. Йере-мия (26: 18), за да се потвърди, че Михеевото пророчество за разрушаване на Йерусалим напълно се изпълнило. Макар че Михей рисува предстоящите и по-далечните бъдещи бедствия в много по-остра форма, отколкото Исаия, което отговаря на неговия темперамент, но и двамата пророци се оеднаквяват, когато говорят за очакваното блажено бъдеще, за месианските времена, които Михей рисува с особено блестяща светлина. Михей, както Исаия, ревностно се борил срещу експлоатацията и лошите отношения на големците и на силните спрямо бедните и слабите икономически. Особено силно изобличавал подкупните съдии и лъжепророци, които предсказвали само за угода на народа, на царе и князе. Обаче на Михей липсвала дос- татъчна ориентировка във външната политика, в която Исаия боравил с голяма компетентност като дворецов човек и столичен пророк. Мораститецът бил провинциален пророк, свързан с интересите на селското население. По силата на духа, по чистотата и дълбочината на богопознанието и на нравствените начала, той би могъл да се постави наравно с Исаия, с неговия старши събрат, който, според някои (Kittel), бил и негов учител. Така може да се обясни близостта на двамата пророци по език и идеи, но по размах и многостранност на идеите Исаия си остава ненадминат. Михей пък не отстъпва по величина на стила и уменията да борави с езика. Неговата дейност, наистина, е по-ограничена, но от друга страна в него виждаме по-голяма сърдечност и идилично разкрасяване на картините; на места той ни напомня за прочувствените елегии на Йере-мия.

За времето на пророческата дейност на Михей имаме твърде оскъдни сведения. В 1:1 се казва, че той проповядвал словото Господне във времето на юдейските царе Йотам, Ахаз и Езекия. Понеже по-горе посочих, че Михей встъпил в пророческа дейност, когато Исаия вече дълго време преди това пророкувал, и бил един вид негов учител, едва ли може да се приеме за начало на неговото призоваване времето на цар Йотам (740-736). По-скоро това са били неговите юношески години. Началото на неговата дейност следователно ще трябва да отнесем към последните години от царуването на Ахаза, напр. 725 г. Неговото пророческо служение протекло главно през времето на Езекия, но преди разрушаването на Самария и преди започването на култовата реформа, на тоя цар, значи, малко преди 722 г., когато загинало северното израилско царство. Ако той говори съвместно за загиването на Самария и на Йерусалим, това не значи още, че то е станало в едно и също време, само съдбата на загиването е обща. За времето на неговата дейност и за политическото положение важно е и ценното свидетелство у прор. Йеремиа 26:18, където се разказва, че на едно събрание „някои местни старейшини” цитирали точно думите на Михей Мораститеца, който пророкувал в дните на юдейския цар Езекия и предсказал разорението на Сион и на Йерусалим, както това е предадено в Мих. 3: 12. От тоя цитат се вижда, че неговата пророческа дейност се простира главно във времето на цар Езекия (720- 692 или 698). По-малко положителни сме относно продължителността на неговата пророческа дейност, т.е. докога трябва да се счита. Някои тълкуватели, като изхождат от Мих. 6:6-8, където се прави намек за религиозния упадък и за езическото влияние при богослужението, вадят заключение, че едни от речите на пророка могат да се отнесат към времето на цар Манасия. Но от посочените стихове едва ли би могло да се направи такова заключение, тъй като и във времето на Езекия религиозността и морала не са били на нужната висота, затова и пророк Исаия като Михей предсказват загиването и на северното и на южното царство заради техните грехове, обосновано не от политическа, а от религиозна гледна точка. Въобще за началото и за края на пророческата дейност на Михей не можем да боравим с точно определени дати, а с известна приблизителност.

От пророческите речи на Михей се вижда, че те отговарят на политическото и обществено положение през време на царуването на Езекия и малко преди това. След загиването на Самария положението на Юдея станало доста тежко, понеже тя се намирала вече на границата на силен съсед, каквато била Асирия. Предпазните прегради на Сирия и Дамаск рухнали, и Юдея лесно могла да стане плячка на мощните асирийци. Това е често явление в историята: големите държави поглъщат малките, особено като имат обща граница. Михей имал правилна представа за бъдещата съдба на своя народ и това още по-вече го издига като пророк и народен трибун. Голямото значение на пророческата дейност на Михей се състои главно в това, че ние виждаме тук, как един обикновен човек от народа, изхождайки от своя здрав смисъл за морал и право, дохожда до правилно заключение за последствията от лошото управление на ръководните среди. Затова той с такава сила и енергия се бори срещу приближаващото зло.

2. Книгата пророк Михей

Тази книга, наречена на името на нейния автор прор. Михей, в еврейския канон е шеста по ред (така е в нашата и славянската Библия), а в 70-те - трета в книгата на 12-те пророци. По съдържание тя може да се раздели на три части, всяка от които започва с *шиму* (= слушайте!). 1 ч. обхваща 1 и 2 гл.¹, в които се говори за съдбата, която ще сполети Самария и Йерусалим, заради тяхното нечестие и

² Повечето от коментаторите отнасят 3 гл. към 1-вата част, което и тук: е възприето.

множеството грехове, особено заради престъпленията на водачите и първенците. В II ч., 3-5 гл., се заплашват с наказание главатарите, князете и лъжепророците. Ала народът ще се обедини около един водител от Витлеем, Който ще донесе мир на народа. В III ч., 6-7 гл., пророкът се оплаква от нерадостното нравствено и социално положение, но след това тежко състояние. Божията благодат пак ще се излее над избрания народ.

Езикът на книгата е изпълнен с драматична сила и живост. Речите в книгата са говорени през различните времена от пророческата дейност на Михей и в последствие са събрани в една книга. Но за произхода на книгата и за нейното последно оформяне има голям спор между екзегетите, а така също и за нейния автор. Ще посоча само някои от тях, за да се види неоснователността на крайните възгледи на отрицателната критика.

К. Марти и поддържа по-умерен възглед, като казва, че в края на VII век сме имали вече книгата Михей, която не изглежда същата, каквато е сегашната; тя съдържала само заплашителни речи и за наказание, но не и утешителни за благодатни времена. Това твърдение не може да се приеме, тъй като почти у всички пророци имаме речи и предсказания както за тъжни времена и наказание за сторени грехове, така и такива за благодатни месиански времена. Същото виждаме и у Михей, и няма основание той да прави изключение. Само така книгата му има пълен и завършен вид.

Отрицателната критика, според своя обикновен маниер, отнася произхода на книгата в сегашния ѝ вид в много по-късен период, чак след вавилонския плен, а някои откъследи като 7 :7—20 още по-късно, във втория век пр. Хр. (напр. Дум). Цялата книга се е създавала постепенно от края на 7-ия в. до след плена и следователно няма един и същ автор. Тя представлявала конгломерат от различни пророчески речи, които покъсен събирач-редактор ѝ дал сегашната форма. Така че прор. Михей само отчасти може да се смята за неин редактор. **К. Марти** в своя коментар прави подробен анализ на отделните откъследи и стихове, кога те са се появили във вид на прибавки или глоси, обаче не дава убедителни доводи. Видният библеист исагог Никел не е съгласен с тия крайности и по тоя повод прави следната уместна бележка В своя труд *Einleit. In das A, T.* — 227 стр., като казва, че „няма по-голям или по-малък откъслек, на който отчасти или изцяло да не се отрича авторството на прор. Михей и да не се отнася към послепленно време”. Още по-краен е възгледът на Дум, който смята, че по-голямата част от 4 и 5 гл., които съдържат есхатологически речи, биха могли да се отнесат към 2 в. Грешката на отрицателната критика, според Никел, е тази, че тя не признава, какво един пророк може да говори за бъдещи събития, които са в неговата пророческа перспектива, като за такива, които са вече станали, т. е. да говори за бъдещето като за минало или за настояще.

Що се касае до интегритета на книгата може да се каже, че масоретският текст издава някои глоси, но те не изменят текста по същество и имат повечето редакционен характер.

Каноническото достойнство на книгата се потвърждава от цитата в Йерем. 26:18, за който говорих по-горе, и в Мат. 2 :6, където почти буквално се цитира пророчеството на Михей в 5:2 (срв. Йоан. 7:42).

Върху книгата пророк Михей има множество коментари. Тук ще спомена само няколко: **Reinke L.**, *Der Prophet Micha*, Münster, 1874; **Beck J.** *Erulärung der Propheten Micha u. Joel*, Gütersloh, 1898;

Вл. **Ръбинский**, книга пр. **Михей**, Толк. Библи. т. 7; **Антоний Йером.**: Толковаше кн. прор. Михей, Спб. 1891; **П. Юнгер**, Книга пророка Михея, Каз. 1890.

3. Религиозно-нравствените идеи и есхатологичните представи на пророка, според съдържанието на книгата му (1-3 гл.)

Основната мисъл в първите три глави, които съставляват и основата на книгата, е предстоящият съд над Самария и Йерусалим, заради сторени грехове и престъпления. След уводните думи в 1;1, в които се посочва времето и обектът на предсказанията, пророкът след това се впуска в подробности, за да обоснове наказващия Божи съд. Но той трябвало да бъде убедителен за своите слушатели, за- това Михей най-първо посочва картинно Божието всемогъщество и универсалност; обръща се към „всички народи”, към всичко, що пълни земята, защото Господ е творец и създател на всичко. Той „излиза от Своето, място”, „от светия Свой храм”. На последния израз в еврейския текст кореспондират думите: мехехал кодшо, на гръцки: **oi,kou agi,ou autou**/От еврейския и от гръцкия текст се вижда, че тук не се касае за храм в обикновен смисъл, а за жилище, за местопребивание, а това е небето - Неговият храм (срв. Пс. 28:9. Авак. 2:20. Ис. 63 :15.). Че тук се касае за небесно жилище.се вижда от следващия 4 ст. където се казва, че планините са под Бога, т. е. под небесното Му жилище.

Пророкът посочва главно три вида престъпления, които са предизвикали Божия наказателен съд, а именно: религиозно-верски, култови и социални злини. Пророк Михей излиза на проповед пред народа с всичката си смелост и твърдост и за да придаде нужната авторитетност на своите изобличителни речи, той казва: „Аз съм изпълнен със силата на духа Господен, с правда и твърдост, за да изкажа на Яков престъпленията му, и на Израел-греха му” (3:8).

Естествено, всеки преобразовател, политически или социален реформатор, трябва да изхожда от един висш авторитет за провеждане на своите цели и стремежи. За ветхозаветния пророк този авторитет е Яхве-Бог вседържител и всемогъщ. И всяка измяна спрямо него има своите лични и обществени последици. Михей посочва, че „поради нечестията на Яков и поради греха на Израилевия дом” (1:5) ще ги сполетят големи бедствия. Пророкът пита: „Кой уреди оброчища в Йудея? Нали Йерусалим?” (1:5). Престъплението на Юдея произлиза от Йерусалим, от столичния град, сърцето на страната, който пръв трябвало да даде пример, да отстрани всички оброчища-останки от езическия култ. Оброчища - на еврейски стои бамот, която дума буквално значи височини, планински върхове, върху които били издигнати светилища. Това е общ обичай на предноазиатските езически на- роди. Израилтяните, като се настанили в Ханаан, възприели тоя обичай (3 Цар. 3:3), но служили тук на истинския Бог. Понякога те се отклонявали и се увличали в езическия култ, затова пророците въз- ставали срещу богослужението по оброчищата (Йерем. 3;2; 17:3. Ос.

4:17. Ам. 3:14). В това престъпление обвинява Юда и прор. Михей, тъй като оброчищата били забранени богослужебни места и не били вече угодни на Бога: те станали езическо сбирнище. При това разяснение, няма защо, както приема Новак, да смятаме, че еврейският текст е повреден и трябва да четем вместо бамот (височини) - chatoth (грехове). Че имало увеличане в езичество (преди реформата на цар Езекия) се вижда от следващия 7 ст.: „Всичките й истукани ще бъдат потрошени и всичките й дарове от блудство - с огън изгорени: всичките й идоли ще предам на разрушение...” (1:7). Какво значи изразът „и всичките й дарове от блудство?” На еврейски стои: вехол етнанеха от думата етнан, която значи „блуднишка плата”. Тук пророкът има предвид обичая при вавилонците, финикийците и др. езически народи, щото блудници (кедешим) от двата пола да служат при богиня Астарта и да обричат платата от техния срамен занаят на богинята, т. е. на храма. От това порочно деяние се увеличали и израилтяните (срв. 3 Цар. 14:24; 22:46), затова още Мойсей ги предупреждава (Втор. 23:17, 18).

Освен религиозното нечестие Михей посочва и множество социални неправди и престъпления, извършени от разните съсловия и особено от „главатарите Иаковови и князете на дома Израилев” (3:1). Уповавайки се на своята власт, те „кроят беззакония и на леглата си измислят злодеяния” и бързат да ги извършат „сутрин на разсъмване” (2:1). Пророкът дава конкретен израз на техните злодеяния. „Пожелаят ниви - вземат ги насила, къщи - отнемат ги; обират човека и къщата му, мъжа и наследията му” (2:2). В 70-те и оттук на славянски този грабеж е подсилен като вместо израза „и земат ги насила” се казва: „и грабляху сиротъ” (kai. dih,grazon offfanou.z). Обаче грабителите не ще се радват дълго време на своята плячка: приближава денят, когато те ще кажат: „Съвсем сме разорени! Делът на моя народ е даден на други; как ще ми се върне? Нивите ни са вече на друго- родци раздадени” (2:4). Тук пророкът има предвид времето, когато Самария била завладяна от асирийци при Саргона и първенците на народа били откарани в плен, и техните ниви били раздадени на преселниците друговерци от Месопотамия. Затова и в следващия 5 ст. се казва, че те не ще имат „никого, който при измерване да хвърли жребие в събранието при Господ”. Тъй е било При първоначалното разпределение на земята във времето на Иисус Навин, както е казано в И. Нав. 18:10 и нат. „Иисус им хвърли жребие в Силом пред Господ (т. е. при скинията), и раздели там Иисус земята между синовете Израилеви, според както се деляха”.

Също така станало и по-късно, когато вавилонците завладели южното царство - Юдея. И за да обоснове страшното бедствие, което ще сполети тая земя и нейното сърце, т. е. Сион и Йерусалим, както това е представено твърде картинно в последния стих (12) на 3 гл, Михей посочва и други злодеяния, които се отнасят почти до целия народ. Господ, чрез устата на пророка, казва: „Народът, който беше изпреди Мой, встана като враг, и вие отнемате както горната, тъй долната дреха на минаващите мирно, на ония, които се отвърщат от

война. Жените на моя народ вие гоните от приятните им къщи; на децата им отнехте завинаги Моята украса”(2:8, 9).

Тези два стиха, макар да изглеждат на пръв поглед твърде лесни за разбиране, всъщност представляват голямо затруднение за тълкувателите. Това се дължи на обстоятелството, че масоретският текст не се покрива с гръцкия текст на 70-те, и оттук различието между българския и славянския превод. Освен това западните протестантски тълкуватели (особено Новак) виждат в този откъс повреден еврейски текст и се опитват да заменят една дума с друга, всеки по своему, и по този начин се получава още по-голяма забърканост и разногласие в съдържанието и в смисъла на тия два стиха. Едни от тълкувателите са на мнение, че бедственото положение, в което изпаднал народът, и за което се говори тук, се дължало на пленничеството, причинено от асирийци и след това от вавилонци. Други пък смятат, че описаните тук нещастия били резултат на грабежите и експлоатацията от страна на заможните и властни съсловия, както се казва в 3:11: „Главатарите му съдят за подаръци, свещениците му учат за плата, пророците му предсказват за пари”. По-приемливо е първото мнение, защото то по-отговаря на съдържанието на книгата. Михей се явява тук не като някакъв историк или политик, който да прави анализ на настоящето, а като пророк, като богоизбран мъж. Той изхожда от миналото и настоящето и по откровение говори за предстоящ, за бъдещ Божий съд. Неговите речи са „слово Господне” „в дните на (царете) Йоатан, Ахаз и Езекия” (1:1). Тълкуванието, което се дава на 2-рата половина на 9 ст., показва, че се касае за пленнически времена. „На децата им отнехте завинаги Моята Украса”, или „Моята чест” (както е у Март и, Новак и др.). На еврейски стои: хадари от думата хадар, която значи украса, величие и чест. И смисълът е следния: Прогонените жени от домовете им и лишените от наследство деца, ще бъдат заселени в чужда земя от завоевателите и тук ще прекарват суров живот : жените като вдовици, децата като сирачета. По този начин децата ще бъдат лишени от украсата на Яхве, от честта да са граждани, жители на земята Господня, на Обетованата земя. На славянски, в съгласие с гръцкия текст, 9 ст. е предаден приблизително в същия смисъл само че с други думи, които дават повод за по друго тълкувание, а изразът накрая: „приближетея горамаъ вечнымъ” няма никакво съответствие в еврейския текст.

Но наред с външните врагове народът имал и своите вътрешни врагове, каквито са били Якововите главатари и князете на дома Израилев, които не искали и да знаят за правда (3:1) и към които пророкът отправя следния упрек: „А вие мразите доброто и обичате злото;

дерете от тях кожата им и плътта - от костите им; ядете плътта на моя народ и дерете от тях кожата им, а костите им чупите и трошите като в гърне, и - плътта - като в котел” (3: 2, 3).

По-нататък в 3 ст. Михей се спира върху пакостната дейност на лъжепророците и силно ги изобличава. Той е първият от пророците писатели, който така остро изобличава своите съименници по

професия за тяхното демагогство, за сляпото им, но напразно очакване, да дойде помощ от Бога. По-късно Йеремия (6:14, 19) и Йезекиил (13:10-19) също изобличават тия фалшиви пророци, но Михей е по-конкретен. Той ги обвинява, че те „въвеждат в заблуда народа”. Когато те имат какво да „гризят” (*ханнощехам от нашах* = хапя, измъчвам), т. е. да получават прехрана и да ощетяват народа чрез дарове, тогава му проповядват мир и благополучие, а който им не тури нищо в уста (не им „проповядва за вино и сикер”) против него война обявяват” (3:5). Но те причиняват на народа най-голяма пакост, като го заблуждават, думайки: „Нали Господ е помежду ни? Беда не ще ни постигне!” (3:11). Обаче тяхното слънце на из-мами ще залезе „и денят ще потъмнее над тях” (6 ст.). Ще се засрамат ясновидци, ще бъдат посрамени гадатели, и те всички ще затворят уста, защото не ще има отговор от Бога” (7 ст.). Обикновено пред важни събития, война и др., свещениците и пророците се допитвали до Бога, за да им открие, какъв ще бъде изходът. Но на нечестивци и на лъжепророци, които заблуждават народа, „не ще има отговор от Бога” и техните предсказания ще бъдат тъмнина, неизвестност, така те ще бъдат посрамени и изобличени.

Едно е безспорно, че поради престъпленията на ръководните съсловия: князе, водачи, пророци, свещеници и др., на които народът станал съучастник, за тях Божият съд и наказание са неизбежни: както Самария, така и Йерусалим ще се превърнат на купища развалини.

Като че ли 2:12 не съответствува в реда на гореизложените мисли, затова при тълкуването има известно разногласие между екзегетите. Някои отрицателни критици са на мнение, че този стих е вмъкнат от някой по-късен редактор от послеполенно време, тъй като тук се говори за събиране и съединение останките на Израил - „ще ги събера в едно като овци във Восор, като стадо в овча кошара; ще зашумят те от многолюдство”. Повечето от тълкувателите са на мнение, че тук имаме предсказание на Михея за онези времена, когато след Божия съд и преживените страдания народът след плена отново ще бъде събран и обединен за мирен живот и особено в по-далечните месиански времена. Такъв е обикновенно ачинът на изложението на пророците, особено на Исаия, Амос и Осия, които изхождат от миналото и настоящето и предсказват за бъдещето - за близкото или за далечните месиански времена. Така трябва да разбираме и въпросния 12 ст. и следващия 13 без да има ужда от предполагаема интерполация. Това схващане се потвърждава и от следващите 4 и 5 гл.

4. Утешителни предсказания за бъдещите месиански времена (4 и 5 гл.)

Картината, която пророкът рисува в първите три глави, е твърде рачна и тъжна. При това положение народът би могъл да се отклони г истинския Бог и да подири другаде спасение. Михей е трябвало

да намери мехлем, както се изразява **Велхаузен**, за отворената рана в 3:12. Затова той от мрачното настояще преминава към свет-лото бъдеще и говори в тоя откъслек (4 и 5 гл.) за „последните дни“ (= беахарет хайамим), т. е. за месианските времена. Ясен е есхатологичният характер на словото, което започва с думите: „Ето в последните дни планината на дома Господен (в Йерусалим) ще бъде поставена (високо) начело на планините“ и ще се издигне над хълмовете, за да бъде забелязана от всички народи, които ще се за-текат към нея (4:1). Те ще познаят величието на истинския Бог и ще тръгнат по Неговите пътища, „защото от Сион ще излезе закон. и слово Господне-от Йерусалим“ (4:2), или както казва Христос, по думите на св. Йоан, че „спасението (ще дойде) от юдеите“ (4:22). Че прор. Михей говори за бъдещи времена се вижда и от казаното в следващия 3 ст.: „ще прековат мечовете си на ораля и копията си на сърпове: народ против народ не ще дигне меч, и няма вече да се учат на война“. Тук ще трябва да се отбележи, че уводът 4:1 и нат. е предаден почти със същите думи у Исая 2:2 и нат. Някои тълкуватели смятат, че у Михей имаме оригиналния текст, други пък (**Хициг, Ньолдеке, Кюнел** и др.) са на мнение, че тези изказвания принадлежат на някой по-стар анонимен пророк, от когото те са заимствувани. Те били широко разпространени като обществено възжеление на народа у Израеля. Но от най-древно време па и днес, когато най-много се говори за мир и против войната, мирът става вечен копнеж на народите. Според Христовото учение, немислимо е да се въздвори Царството Божие на земята без траен, вечен мир и да няма войни.

Много картинно пророкът рисува този мирен живот, когато „всеки ще седи под своята лоза и под своята смоковница“ (4:4). Тази мирна идилия се отнася не само за народите, но и индивидуално за всеки човек. На еврейски е употребена дума иш, т. е. всеки, всеки мъж, всеки човек, като собственик на своя дом и имот свободно да разполага с тях, да живее в мир и благоденствие.

Смисълът на 7 и 8 ст. не е много ясен, затова и различно е предаден в разните преводи. Българският превод не отговаря точно нито на еврейския оригинал, нито на славянския и на гръцкия. В българската Библия се казва: „И ще направя хромото остатък и далеко пръснатото-силен народ...“ (4:7). На еврейски стои: пвесамта. ет-хаццолеа лашерит веханна-халаа легой ацум“ = „И ще поставя (слав.: и положу) хромото (изтощеното, слабото) за остатък“. Следващата дума ханнахалаа различно се превежда, защото, според **Новак**, тя била повредена и видоизменена, затова той я превежда с „болното“ (das Uranue), а **Марти** - с измореното (das Ermudete). На славянски, както е на гръцки, стои отриновенную (арwsme,nhn), която дума не значи точно както е на български „далеко пръснатото“, което може да не бъде изгонено, отритнато. По-правилно, следователно, могат да се преведат тия думи така: „отритнатото (ще направя) силен народ“. В тоя стих са представени два момента: един по-близък и друг по-далечен, по-късен, т. е. съдбата на израилския

народ след плена, когато изтощеният, един вид окуцелият народ през време на плена, отново ще бъде събран и върнат в родната си земя. И тоя остатък ще бъде като ядка за образуването на силен народ, който ще устои-на езическия напън, ще дочака дохождането на Месия и образуването на първата християнска Църква на Сион, „в която ще влезат различни народи, и Господ ще царува над тях до века”. Тук вече пророкът има предвид месианските времена, когато Господ ще владее, т. е. ще бъде изповядан не само от Израила, но и от множество народи. В тая част стихът има чисто есхатологичен, месиански характер.

На славянски 8 ст. не е предаден много ясно: „И тый столпе паствы мгляный”... Какво значат думите: „Стълпе (куло) на стадото тъмно (мрачно)?” Така е на гръцки: **pu,rgoz poimni,ou aucmwdhz** (8ст.). Повечето от тълкувателите (Рибински и др.) са на мнение, че 70-те са прочели погрешно еврейската дума офел (=хълм) написано с айн, и я смесили с офел, написано с алеф, и значи гъста тъмнина, мъглявост; с това погрешно четене смисълът се е замъглил. Българският превод, следвайки руския, предава вярно оригинала: „Хълм на Сионовата щерка”, т. е. дъщерите, жителите на Йерусалим, изобщо Юдея, както е казано у Ис. 1:8; 16:1 и др. Преводачите на 70-те не са разбирали тоя стих в есхатологичен смисъл и затова и прибавили след „царство” = **basileia** думата **en babul wioz**, на славянски „из вавилон”, която дума липсва в оригинала.

В българската Библия, както в славянската, 4 гл. завършва с 13 ст., а 14 ст. става начален на 5 гл., както е в еврейския оригинал и на гръцки. Думите железни рога и медни копита (13 ст.) са израз на сила, която Израил ще притежавал в борбата му срещу езичниците за тържеството на Иахве в последните дни.

Следващата пета глава съдържа предсказанието за бъдещия месиански Владетел от Давиловия род и за „остатъка от Яков”, който ще бъде благословен от Яхве и ще победи народите.

Месианският характер на откъслека 5:2-5 (според евр. и гръц. текст 5:1-5) е толкова ясен, щото той не се нуждае от особено разяснение. Отрицателната критика, която не признава предсказания и провиденциализъм в историята на народите, се старае да даде по-друг смисъл на тия думи във връзка с историята на еврейския народ. Пророкът предсказва раждането на Месия, на Иисус Христос във Витлеем. Нарича се Витлеем Ефратов, както той също така се нарича в Рут 1:2; 4; П; 1 Цар. 17:12; Бит. 48:7, като по-старо название на Витлеем Юдов за разлика от Витлеем в Завулоново коляно (И. Нав. 19:15). В еврейския оригинал също стои:

бет-лехем ефрата, и неоснователно Марта чете бет ефрата (дом Ефратов), като казва, че думата лехем била отпосле вмъкната. Роденият тука ще бъде Владетел (мошел) в Израел, т. е. от Израел, но не в смисъл на земен владетел, цар, защото неговият произход е от вечни дни (миме олам). Но “докато роди Онази, която има да роди” (3 ст.) Бог ще ги (израилтяните) остави под власт на чужденци. С тези думи Михей напомня за Исая 7:14-за раждането на

Емануил от Девица. Роденият ще бъде „велик до краищата на земята”. Това може да се отнася само за родилия се Спасител във Витлеем Юдейски. Така е разбирал Пророчеството на Михей и ев. Матей, който почти буквално цитира стиха: „И ти Витлееме...”

(Мат. 2:6), а също и ев. Йоан (7:42).

В останалите стихове на 5 глава се говори, как Бог ще подпомогне „остатъка от Яков”, т. е. оцелелите израилтяни в месиански времена, за да се унищожи езичеството и целия му култ, който разните иноверни народи, особено асирийци, искали да насадят. С думите: „ще извадим против него (против Асур-асирийци) седем пастири и осем князе” (5:5), пророкът иска да каже, че не ще липсват водачи, избранници, в тази борба. Едва ли може да се под- разбират тук седемте сина Мататиеви във време на Макавеите, както предполага **Марти**.

5. На божията милост и благоволение Израил отговорил с неблагодарност и нечестиви дела, но заради молитвите и разкаянието му Бог пак ще се смили (6 й 7 гл.)

Основните мисли в следващите две глави (6 и 7) са следните: на погрешните религиозни схващания в народа пророкът противопоставя хуманни и нравствени изисквания на истинската религия (6:1-8) и това съставлява ядрата на съдържанието, В следващите два откъслека(6:9-16 и 7:1-6) се разкриват неправдите и нечестията на народа, заради което той ще бъде призван на съд и подхвърлен на изкупителни страдания. Народът съзнава своята вина и справедливостта на наказанието, което изтърпява, затова моли за милост от Бога, изпълнен с упование, че Яхве ще изпълни обещанията, дадени на отците (7:7-20).

По думите на пророка, Господ призовава планините и хълмовете за свидетели в справедливостта на Своя съд и пита: „Народе мой! Какво ти сторих и с какво те отегчих? Отговори Ми” (6:3). Защо ли пък Бог призовава бездушните планини и хълмове за свидетели? Може би с това е искал да покаже, колко низко са паднали людетте, та са загубили всяко доверие и са по-недостойни от планините, които също са творение Божие. За да познае праведните дела Господни, народът трябва да си спомни, как Яхве го избавил от египетското робство и от козните на моавския цар Валак. Вместо да съзнае великата Божия милост, за да се разкае за греховете си и нравствено да се пречисти, народът прибегнал до по-лесното средство, до външната, формалната религиозност, до култа на жертвопринасянията. Но пита се: “Може ли се угоди на Господ с хиляди овни или неизчетни потоци елей? Дали да Му дам моя първороден син за престъплението си и плода на утробата си - за греха на душата си” (6:7)? Вместо думите „неизчетни потоци елей”, както е на еврейски: бери- вевоп нахале-шамен, на славянски стои: “во тмахъ тучныхъ козлищъ”, като потоците елей е заменено с „козли (ярета) тлъсти” в съгласие със 70-те сеота, rrwп pro, nwn. Може би 70-те като са имали предвид

незначителността на елейните възлияния при жертвопринасянията, са заменили елей с козли като по-ценен жертвен материал. Въобще тук пророкът въздига във висша степен количеството на жертвоприношенията, за да посочи въпреки това тяхната безценност. Не сами безбройните потоци елей, но дори и принасянето на първородния син са недостатъчни да заличат греха, ако няма душевно пречистване и възраждане, както е посочено в следващия 8 ст. С такива външни жертви не може да се угоди на Господа. От думите „първороден син” и „плода на утробата” не може да се прави заключение, че човешките жертвопринасяния са били нещо обикновено у израилтяните. Въобще е тоя стих авторът повишава големината и броя на жертвените дарове, като казва „неизчетни потоци елей” с цел да покаже, че те са без значение, колкото и големи да са, щом няма нравствено изправление. Наистина, за юдейските царе Ахаз и Манасия се казва, че „прекарвали през огън синовете си” (4 Цар. 16;3; 21:6), но за тях се знае, че те „подражавали на гнусотиите” на езическите народи, въвели езически култ и направили истукан на Астарта. Народът обаче не е изпадал в такова нечестие да „гори синовете си”, което тъй силно бичуват пророците, особено Йеремиа (19:5 и нат.) и Йезекиил (20:26).

Изобщо казано, пророците са били против формалистичния култ и прекалените жертвопринасяния. Достатъчно е да си спомним за отрицателното становище на Амос към многото празници и жертви:

„Мразя, отхвърлям празниците ви и не помирисвам жертвите ви..”, казва Господ (5:21); след това на Осиа (6:6) и особено на Исаия (1:11) и др. Те са искали да насадят в своя народ по-чиста религия, да затвърдят в него идеята, че човек служи на Бога със сърцето си, духовно, а не чрез формални обряди и жертви. Ето защо и Михей казва: „О, човече, казано ти е, що е добро, и какво иска от тебе Господ: да работиш справедливо, да обичаш милосърдни дела и смирено да ходиш пред твоя Бог” (8 ст.). В тези думи на пророка е кристализиран целият етичен мироглед на праведния ветхозаветен човек. Тук са посочени три основни длъжности, с които се изчерпва цялата нравствена дейност: 1. справедливост, правда в личния и обществен живот, 2. любов, милосърдие към ближния и 3. смирение пред Бога. Тук Михей ни напомня думите на Христос за любовта към Бога и-към ближния. Той се обръща не към народа, а към човека (=адам) като индивид; субектът на религията не е народът, а личността, и с това още повече се задълбочава религиозната проблема. Нашият автор се явява ярък изразител на духовната пророческа религия, освободена от це- ремониализъм и юдейския партикуларизъм. Основата и главната област на религията се явява вътрешната самовдълбоченост и хуманна нравственост.

За да илюстрира още по-ясно истинската религиозност и благочестие, Михей в следващите стихове рисува в контраст голямата поквара и нечестие сред народа, У мнозина се намират съкровища, събрани по нечестен начин с неверни къпони и с лъжливи теглилки в торбата” (10, 11 ст.). У богатшите се шири неправда и лъжа. Ала суетни са техните очаквания, неизползвани ще останат натрупаните с

неправда богатства и всеки ще изпитва Танталовски мъки: „ще яде, но няма да се насити; ще пази, ала не ще опази; ще сее, ала няма да жъне; ще изстиска маслини, ала не ще има дори да се намаже с дървено масло; ще цеди гроздов сок, ала вино няма да пие” (6:14-15).

В последния заключителен стих (6:16) се дава известно обяснение за причините на нравствения упадък, който ще предизвика опустошение на страната. Пророкът обвинява Особено жителите на северното царство (Самария), че в тях още се „запазили обичаите на Амврий и всички дела на дома Ахавов”. Амврий, израилски цар, е родоначалник на династията, която се е осквернила с въвеждане на идолослужение и разни беззакония (3 Цар. 16:25 и нат.; 18: 18). Ахав бил най-яркият представител на тази династия. Известни са неговите нечестиви дела, за които бил силно изобличаван от прор. Илия (3 Цар. 21 гл.). Неговата дъщеря Готолия встъпила в брак с юдейския цар Йоарам (4 Цар. 8:18) и нечестието от дома на Амврий преминало в Юдея.

Има известна разлика в 16 ст. между масоретския текст и 70-те и отгук между българския и славянския. Погрешно е казано „Замвриина” (*Zambri*) вместо Амврий, понеже не е имало царе името Зам- врий. Стихът завършва с думите: вехерпат амми тассау = и по- руганието на Моя народ ще понесете (ще претърпите), т. е. вие, бога- таши, грабители и пр. ще претърпите, не ще избегнете наказанието, на което ще бъде подхвърлен Моят (Божият) народ. На славянски: „и укорйзны людей приимете” (*kaі. onei,dh lawi Іh,mfesqe*). И тогава сми- сълтът ще бъде този, а именно, че Израил за своето нечестно ще стане за присмех на всички народи; така и **Марти, Кауцш** и др. кориги- рат текста: вместо *амми*. (на Моя народ) поставят *аммим* (на народите).

В първите шест стиха на 7 глава Сион се оплаква за нравствената провала на неговите деца. Думите, с които започва тая глава: „Горко ми!”, едвали биха могли да се отнесат към пророка, тъй като от следва- щите стихове се вижда, че се касае за колективен субект, т. е. Сион. под който обикновено се разбира или Йерусалим, или изобщо Юдея, или целият израилски народ. В този откъслек (7:1-6), както в 6:9-12,16, се рисува картинно, със сцени от реалния живот, покварата и безнравствеността на жителите на Йерусалим и изобщо на народа, само че тук се описва изобщо падението на народа, докато в 6:9—12, 16^a се имат предвид главно богаташите, търговците и разните експлоататори.

Как трябва да се разбират думите в 4 ст. „Денят на Твоите пред- вестници, Твоето посещение приближава”? Кой са тия Божии пред- вестници? В еврейския оригинал стои: *йом мецанпеха* = ден на твоите наблюдатели, надзиратели, стражари (прич. *Piel* от *цафа* = наблюдавам, шпионирам и др.). Това са пророците, които следят, надзирават за изпълнение на Божиите заповеди и наредби. Като пророци те са и предвестници, предсказват, кога ще дойде денят на Божия съд и наказание. По-нататък пророкът рисува, как поради общата поквара настъпило отслабване на доверието между най-близките: “врагове на човека са неговите домашни” (7:6^b). Колко верни са думите на пророка, които могат да бъдат отнесени и към модерно време, когато

при политическо и социално разстройство първият удар се нанася на семейството, разслабват се връзките и се засилва враждата между естествено свързаните с взаимна любов родственици. Това е вярно и за революционни времена, в ера на нови насоки и завои в историята, на борба на новото срещу старото. Михей говори за бъдещето, но сигурно изхожда от настоящето, когато нравствената поквара се ширила. Сам Господ Иисус Христос си служи почти със същите думи, когато говори за новото време, което започва с Неговото дохождане (срв. Мат. 10:35,36; 24:10-12; Марк. 13:12; Лук. 12:53), когато ще настане вражда между братя, между родители и чада, между свекърва и снаха. Последните думи от 6 ст. гласят: „врагове на човека са неговите домашни” (=оїеве ии анише бето). **Марти и Кауцш** под **аншебето** разбират не принадлежащите към семейството, близките роднини, а прислугата (nicht die Familienangehörige, sondern Dienerschaft), може би, защото на гръцки е прибавена думата **partev**, както е на славянски: „врази віг мужу домашніи его”. Но такава разбиране едва ли би могло да се възприеме, тъй като в стиха ясно се говори изрично за син и баща, за дъщеря и майка, за снаха и свекърва. Освен това, враждата на прислугата към господарите не е нещо толкова необикновено, та да се подчертава.

В останалите стихове от 7 до 20 съдържанието и настроението е съвсем друго. По съдържание те представляват три песни, три псалми: 7-11,14-17, 18-20, Такива вмъкнати псалми имаме и в други пророчески книги, напр. у Исаия 12 гл., Йон 2 гл. и др. Яхве чува молитвите на Своя народ, отново Той ще го изведе на светло, Сиов ще види правдата Му (9 ст) и неговата победа над езическия свят е осигурена. Бог „ще му яви дивни дела - както в дните на твоето излизане от Египетската земя. Ще видят това народите и ще се засрамят при всичката си мощ, ще турят ръка на уста, ушите им ще оглушеят” (15, 16). Езическият свят така ще бъде поразен от дивните дела на Яхве, щото ще турят ръка на устата, т. е. ще спрат да говорят, ще онемееят и оглушеят, или както се казва в такива случаи, ще изгубят ума и дума. Тяхната забърканост от смущение ще бъде толкова голяма, че те ще „лижат прах като змия, като земни червеи ще изпълзят из своите укрепления”, т. е. те от страхопочитание ще се хвърлят пред Яхве на земята в праха, ще признаят своето нищожество като земни червеи и ще приемат Яхве за истински Бог и ще се убоят от Него (17 ст.).

Коя е тази неприятелка (*оїевет*), за която се говори в 8 и 10 ст.? Според повечето тълкуватели (**Марти** и др.) под неприятелка трябва да се разбират езическите народи, тъй като думата *оїевет* се употребява в колективен смисъл. Само за езическите народи може да се каже, че те ще бъдат посрамени, когато се отправяли към Израел с въпрос: „де е Господ, Бог твой?”. Който да те спаси. Израел пак ще бъде възстановен и с основание ще може да се каже на езическите народи: „Не се радвай за мене, моя неприятелко! Макар да съм паднал, но ще стана; макар да съм в мрак, но Господ е светлина за мене” (8 ст.). А това ще стане, както се казва в 11 ст.: „В деня, кога се съзидат стените ти, в тоя ден междата (границата = *хок*) ще се отмести

надалеч”. Този стих създава големи трудности на тълкувателите. Новак е на мнение, че той няма връзка нито с предните, нито със следващите стихове, неуместно тук е вмъкнат от някой глосатор и може да се изхвърли. Трудността произлизала и от това, че стихът различно се предава в масоретския текст и в 70-те и оттук на славянски, където е предаден по съвсем друг начин. Но трудността значително може да се намали, щом приемем, че говорещият субект тук е Яхве или пък самият пророк от името на Яхве. Денят, в който ще се „съзидат стените ти”, това е времето след вавилонския плен, когато Зоровавел възстановил градските стени на Йерусалим и храма. Но понеже нито тогава, нито отпосле границите на страната не са се разширили, не са отместени надалеч зад нейните предели, ще трябва да приемем, че пророкът имал предвид месианските времена, когато малката иерусалимска християнска Църква ще прескочи границите на Палестина и за нея няма да има национални граници и межди. Тогава Христовите апостоли ще проповядват по всички краища на света Бога на любовта. Който „прощава беззаконие” и „обича да се смилява” (18 стр.). Той е същият Бог на Яков и Авраам (20 ст.), на който Яхве обещал милост и верност; Той е нашият Небесен Отец, Комуто по поръка на Господ Иисус Христос (Мат. 6:9 и нат.) и до днес се молим.